

Інформаційне право та інформаційна безпека

УДК 342.951

КОРЖ І.Ф., головний консультант секретаріату Комітету Верховної Ради України
з питань національної безпеки і оборони

ДІЄВІСТЬ В УКРАЇНІ ОСНОВНИХ ПРИНЦИПІВ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

***Анотація.** В статті досліджується питання аналізу дієвості зазначених в Декларації ООН Побудови інформаційного суспільства основних принципів інформаційного суспільства; зазначаються основні причини недоліків їх дотримання в Україні та шляхи їх усунення.*

***Ключові слова:** інвестиції; інтелектуальна власність; інформаційне суспільство; інформаційно-комунікаційні технології; кібербезпека; принципи побудови інформаційного суспільства.*

***Аннотация.** В статье исследуется вопрос анализа действенности основных принципов информационного общества, указанных в Декларации ООН Построения информационного общества; указываются основные причины недостатков их соблюдения в Украине и пути их устранения.*

***Ключевые слова:** инвестиции; интеллектуальная собственность; информационное общество; информационно-коммуникационные технологии; кибербезопасность; принципы построения информационного общества.*

***Summary.** The article explores the effectiveness of the basic principles of the information society, stated in the US “Declaration of Principles. Building the Information Society: a global challenge in the new Millennium”; identifies the main cause of the shortcomings of their compliance in Ukraine and the ways to address them.*

***Keywords:** investment, intellectual property, information society, information and communication technologies, cyber security and the principles of the information society development.*

Постановка проблеми. Побудова в Україні суспільства, зорієнтованого на інтереси людей та на їхній розвиток, в якому кожен громадянин через створену і накопичену інформацію та свої знання буде спроможний в повній мірі реалізувати свій потенціал, що, у свою чергу, сприятиме загальному розвитку суспільства та підвищенню якості життя, є одним із головних пріоритетів України. Саме інформаційне суспільство передбачає формування спільноти, в якій би усі громадяни без виключення реалізовували свої права щодо пошуку, отримання і реалізації інформації шляхом використання будь-якого засобу масової інформації, незалежно від існуючих кордонів. В такому суспільстві передбачається і стимулюється більш високий рівень свого розвитку і демократичність державного управління.

Україна долучилася до глобального процесу формування інформаційного суспільства, в якому кожен матиме можливість вільно висловлюватися і бути почутим. Як зазначено в Основних засадах розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки [1], в Україні прийнято ряд нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронних документів та електронного документообігу, захисту інформації, а в останні роки – закони про електронний цифровий підпис, про доступ до публічної інформації, про доступ до

інформації стосовно судових рішень, щодо надання інформації про вміст у продукції генетично модифікованих компонентів, щодо оприлюднення інформації стосовно зон радіоактивного забруднення. Існуючі в Україні передумови дають підстави вважати, що вітчизняний ринок інформаційно-комунікативних технологій перебуває у стані активного становлення і фактично став фундаментом розвитку інформаційного суспільства в Україні. Водночас, як показує практика, а також різного роду публікації в засобах масової інформації на дану тематику, вжиті державою заходи, насамперед щодо забезпечення кожному доступу до будь-якої інформації і знань, щодо захисту інформації та інформаційних технологій, ще не стали визначальними для поширення радикальних змін в усій системі суспільних відносин. Це вимагає всебічного і глибокого наукового аналізу причин виникнення зазначеного, прогнозування настання можливих негативних наслідків у випадку не усунення передумов їх виникнення, та напрацювання пропозицій щодо шляхів удосконалення механізмів позитивного впливу на існуючі суспільні відносини у цій сфері.

Мета статті. З огляду на зазначене вище, в дослідженні робиться спроба здійснення аналізу дієвості в Україні основних принципів інформаційного суспільства, зазначених в Декларації ООН [2], дотримання яких має забезпечити виконання глобального завдання віку – побудову відкритого для усіх громадян України інформаційного суспільства.

Виклад основних положень. Під інформаційним суспільством, загально-узгоджене чи законодавче визначення якого на сьогоднішній день відсутнє, можна розуміти відповідний ступінь розвитку сучасної цивілізації, що характеризується визначальною роллю інформації та знань в житті суспільства, або іншими словами – це постіндустріальне суспільство. Про актуальність та важливість формування глобального інформаційного суспільства свідчить і те, що Всесвітній саміт з питань інформаційного суспільства (дві спонсоровані ООН конференції з питань інформації, комунікацій та інформаційного суспільства, що відбулися у 2003 р. в Женеві та в 2005 р. в Тунісі) встановив 17 травня як Всесвітній день інформаційного суспільства, а також прийняв згадану Декларацію принципів [2].

Оскільки редакційні вимоги до обсягу статті не надають можливості розглянути усі основні принципи, розглянемо лише ті з них, стан дієвості яких в Україні викликає занепокоєння в українському суспільстві.

Одним з перших таких принципів є **принцип інформаційної та комунікаційної інфраструктури**, як необхідний фундамент відкритого для усіх інформаційного суспільства. Забезпечення підключення до неї, надання універсального, справедливого і сприятливого у ціновому відношенні доступу до інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій і послуг являє собою одне із завдань інформаційного суспільства, є одним з головних факторів його формування. Як зазначено в Декларації [2], добре розвинута інфраструктура інформаційних і комунікаційних мереж і додатків, легкодоступні і прийнятні в ціновому відношенні, які дозволяють в значній мірі використовувати широкополосний зв'язок та інші інноваційні технології, спроможні прискорити соціально-економічний прогрес і підвищити добробут людей і народів. В Україні відбувається інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності, що є запорукою того, що новітні інформаційні технології стануть визначальними чинниками соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку українського соціуму [3]. Так Світовий економічний форум (World Economic Forum) опублікував індекс мережевої готовності 2013 року, що характеризує рівень розвитку інформаційно-комунікаційних технологій у світі та його вплив на державну

конкурентоспроможність. Індекс мережевої готовності – це комплексний показник розвитку технологій, міжнародна оцінка впливу технологій та конкурентоспроможність і добробут країн. Він вимірює рівень розвитку технологій за 53 параметрами, враховуючи наявність умов для розвитку технологій, готовність громадян, ділових кіл і державних органів до використання технологій, а також рівень використання технологій в громадському, комерційному та державному секторах. В ньому Україна посіла 73 місце (в 2012 році – 75 з 142) з 144 країн світу, опинившись між Тринідадом і Тобаго(72) та Таїландом (74). До сильних сторін України експерти відносять високий рівень проникнення мобільного зв’язку, Інтернету, а також грамотність дорослого населення. У той же час нерозвинутий ринок, неефективність правової системи і слабка сприятливість державних органів до технологій заважають державі ефективно розвиватися [4].

Поряд із зазначеним принципом необхідно зазначити **принцип сприятливого середовища на національному і міжнародному рівнях**, яке має сприяти залученню прямих іноземних інвестицій, передаванню технологій і міжнародному співробітництву, в першу чергу у сфері фінансів, заборгованості і торгівлі. Однак, для заохочення інноваційної діяльності і творчості в інформаційному суспільстві важливо забезпечувати захист інтелектуальної власності. Сприяння свідомій участі у вирішенні питань інтелектуальної власності і спільному використанні знань шляхом повномасштабного інформування і нарощування потенціалу є одним з основних елементів відкритого для усіх інформаційного суспільства. Однак Україна має відповідні проблеми у частині дотримання цього принципу. Для прикладу наведемо наступний факт. Так, 1 травня ц.р. Офіс торгового представництва США (ОТП – державна структура, яка координує політику зовнішньої політики США та надає рекомендації американській адміністрації щодо введення мит та інших “репресивних” заходів відносно країн, які порушують інтереси великого бізнесу цієї країни) опублікував щорічну “Спеціальну доповідь 301”, згідно якої Україна визнана найбільшим світовим інтелектуальним піратом, віднесена до категорії так званих пріоритетних зарубіжних країн (priority foreign country – PFC) як найбільший порушник авторського права, до якої можуть бути вжиті санкції. ОТП побачив три головні причини зазначеного: проблеми із збиранням офіційного авторського роялті; масове використання неліцензованого програмного забезпечення в органах державної влади та активне Інтернет-піратство (розповсюдження фільмів та програм). Це вже другий такий факт (у 2001 році Україна була внесена в “чорний список”, а в 2006 році Україна була з нього вилучена після титанічних зусиль щодо приведення свого законодавства до відповідних вимог та успішної боротьби з піратством в Інтернеті).

Генеральний директор компанії “Майкрософт Україна” Д. Шимків під час круглого столу “Україна – інтелектуальний пірат № 1 у світі. Причини і наслідки”, який відбувся 17 червня ц.р. в Інституті Горшеніна [5], зазначив, що “Україна отримала чорне клеймо на свою репутацію. Це найбільш некрасиве і найбільш неприємне клеймо. Це означає, що Україні очікувати великих інвестицій в цю сферу (Інтернет-технологій) немає сенсу”. За його словами, проблема полягає, в першу чергу, в державі, яка не хоче платити за програмне забезпечення і регулювати цю сферу, а Україна – єдина країна, де немає угоди щодо користування програмним забезпеченням державними органами і плати за нього. У цьому напрямку відсутній переговорний процес. Компанія намагається вести діалог з органами державної влади з 1999 року, але безуспішно. Нині понад 70 % програмного забезпечення, яке використовується у державі, є неліцензованим. Лідерами за використанням неліцензованого програмного забезпечення в Україні є найбільші державні органи – Міністерство внутрішніх справ України,

Податкова служба та Збройні Сили України. Компанія “Майкрософт Україна” оцінює свої збитки від більш ніж 500 тис. піратських копій в 200 млн. доларів.

Інший учасник заходу О. Мамуня зазначив, що вітчизняне законодавство в сфері інтелектуальної власності застаріло та потребує змін. З середини 1990-х років жодних системних дій не було вчинено. Сьогодні проблеми залишилися тими ж самими. Учасники заходу погодилися з тим, що Україна є однією з небагатьох країн що розвиваються, яка не вчиняє активних дій для захисту інтелектуальної власності.

На думку учасників заходу, причиною Інтернет-піратства в Україні є відсутність усвідомлення того, що використання піратського програмного забезпечення є фактом крадіжки. Крім того, кожен третій користувач неліцензованої програми ризикує встановити, також, шкідливу програму, оскільки 78 % завантаженого з Інтернету піратського програмного забезпечення містять шпигунські програми. Для усунення причин і наслідків їх дії потрібно затратити 22 млрд. доларів. А боротьба зі шкідливим впливом, викликаним кібератакою, коштуватиме 114 млрд. доларів. Якщо підсумувати існуючі ризики використання піратського програмного забезпечення, то вони такі: юридична відповідальність для компаній, що використовують піратське програмне забезпечення, а також серйозні репутаційні ризики й уразливість комп’ютерів і ризик втрати інформації, в тому числі персональних і фінансових даних. Якби використання ліцензійних продуктів (не тільки Microsoft) в Україні збільшилося лише на 1 %, це принесло б державі додаткових 116 мільйонів доларів ВВП.

Наступним є **принцип доступу до інформації та до знань**. Забезпечення кожному можливості мати доступ до інформації, ідей і знань та вносити в ці сфери свій вклад є необхідним елементом відкритого для усіх інформаційного суспільства. Як зазначено в Декларації ООН [2], сумісному використанню і розширенню глобальних знань в інтересах розвитку може сприяти усунення перепон на шляху досягнення рівноправного доступу до різнобічної інформації, а також спрощення доступу до інформації, яка є суспільним надбанням. У свою чергу, наявність такого публічного надбання є важливою складовою розвитку інформаційного суспільства, що забезпечує отримання таких сучасних здобутків, як: освіта; робочі місця; здійснення інноваційної діяльності; відкриття перспектив в господарській діяльності; науковий прогрес тощо. Зазначена інформація має бути легкодоступною, що сприяє розвитку інформаційного суспільства в державі, і одночасно вона має бути захищеною від незаконного її отримання та привласнення. З цією метою мають бути захищені такі публічні установи, як бібліотеки і архіви, музеї, зібрання культурних цінностей та інші колективні пункти доступу.

Сприяти доступу до інформації та до знань можна шляхом: підвищення поінформованості усіх зацікавлених сторін про можливості, які можуть надаватися різними моделями програмного забезпечення; програмного забезпечення, яке вільно поширюється і функціонує з відкритими кодами. З метою посилення конкуренції напрацьованих програм, доцільно розширювати доступ до них користувачів та діапазон їхнього вибору, дати користувачам змогу самим обирати варіанти програм, що можуть задовольнити їхні потреби.

Важливим компонентом відкритого інформаційного суспільства є сприятливий у ціновому відношенні доступ до програмного забезпечення, рівноправний універсальний доступ до наукових знань, створення і поширення науково-технічної інформації, включаючи організацію вільного доступу до наукових публікацій.

Як впливає з наведеного, цей принцип тісно переплітається з попереднім принципом та з недоліками його реалізації. Тому, як показує сучасна практика, реалії сьогодення далекі від належного, бажаного стану дотримання вимог гарантії на

отримання громадянами належної інформації. Прикладів порушення або перешкоджання реалізації права на доступ до інформації сьогодні можна навести безліч. Це не відповідає стандартам демократичної, правової держави, положенням Конституції України. Причиною цього часто є рудиментний, не правовий підхід до питання надання доступу до інформації, насамперед, інформації суспільно значимої, інформації, що стосується осіб, які знаходяться на владних щаблях високого рівня. Не надається інформація про бюджетні засоби, про державне і комунальне майно, як правило, такі відомості інформація безпідставно відносяться до інформації з обмеженим доступом (конфіденційна). Як зазначає Л. Панкратова, адвокат, медіа-юрист, експерт Інституту розвитку регіональної преси, доступ до публічної інформації в Україні тягне на трієчку [6]. Зазначене є проявом як свідомого, так і несвідомого правового нігілізму з боку посадових та службових осіб.

Водночас, і це в значній мірі відповідає дійсності, державою прикладаються належні зусилля щодо забезпечення доступу громадян до отримання знань. Усунення корупційних схем, які існували в умовах вступу до навчальних закладів, зміна самих умов вступу, максимально, на нашу думку, сприяло належній реалізації принципу доступу громадян до знань. А це, у свою чергу, кореспондується з дією **принципу нарощування потенціалу**, що надає можливість опанувати навичками і знаннями, які необхідні для розуміння сутності інформаційного суспільства, і які базуються на знаннях законів економіки, належно використовуються ними.

Грамотність і загальна освіта є ключовими факторами у побудові інформаційного суспільства. Враховуючи потребу у фахівцях у сфері інформаційно-комунікативних технологій та інформації на усіх рівнях, на особливу увагу заслуговує процес нарощування інституціонального потенціалу. Неперервність освіти, перепідготовка, навчання протягом усього життя, дистанційне навчання та інші спеціальні послуги, такі як телемедицина (направлення в медицині, яке базується на використанні комп'ютерних і телекомунікаційних технологій для обміну медичною інформацією між фахівцями з метою підвищення якості діагностики і лікування конкретних пацієнтів), в змозі внести значний вклад в розширення можливостей працевлаштування і сприяти людям у використанні нових перспектив, які відкривають інформаційно-комунікативні технології по відношенню до традиційних робочих місць, само зайнятості та опанування новими професіями. Необхідним фундаментом для зазначеного слугує інформованість і грамотність у сфері інформаційно-комунікативних технологій.

В частині проблемності дії, з **принципом сприятливого середовища на національному і міжнародному рівнях** корелюється **принцип зміцнення довіри і безпеки при використанні інформаційно-комунікаційних технологій**. Зміцнення основи для довіри, включаючи інформаційну безпеку і безпеку мереж, аутентифікацію (процедура перевірки відповідності з оригіналом), захист недоторканності приватного життя і прав споживачів, є передумовою для становлення інформаційного суспільства і зростання довіри з боку користувачів інформаційно-комунікативних технологій. Зазначене вимагає розвивати та впроваджувати глобальну культуру кібербезпеки. Однак, масове використання в державі, насамперед в органах державної влади, неліцензованого програмного забезпечення, яке складає 70 % від загальної його кількості, ставить дієвість **принципу зміцнення довіри і безпеки при використанні інформаційно-комунікаційних технологій** на сьогоднішній день під сумнів.

Висновки.

Виконання узятих Україною на себе зобов'язань щодо ефективного застосування зусиль, направлених на зміцнення міжнародного співробітництва, з метою спільного

вирішення існуючих проблем, втілення в життя концепції відкритого для усіх інформаційного суспільства, яка базується на ключових принципах, що містяться в згаданій Декларації ООН, знаходяться під певним сумнівом. Є очевидним, що державній владі конче необхідно змінити відношення до виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, щоб досягнути погоджених на міжнародному рівні цілей у сфері розвитку, щоб реально стати на шлях подальшого розвитку українського суспільства, що базуватиметься на спільно отриманих знаннях, і увійти в еру інформаційного суспільства, в еру розширеної сфери людського спілкування.

Використана література

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки : Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
2. Декларація принципів Побудови інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті : Декларація ООН від 12.12.03 р. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/rada/show/995_c57
3. Дубов Д.В. Інформаційне суспільство в Україні : глобальні виклики та національні можливості : аналітична доповідь / Д.В. Дубов, О.А. Ожеван, С.Л. Гнатюк. – К. : НІСД. – 2010. – 64 с.
4. Україна – 73 у світі за розвитком технологій. – Режим доступу : [//www.u-e-p.eu/news/2013/april/ukraine-73-u-svt-za-rozvitkom-tehnologi.html](http://www.u-e-p.eu/news/2013/april/ukraine-73-u-svt-za-rozvitkom-tehnologi.html)
5. Украина – интеллектуальный пират № 1 в мире. Причины и последствия. – Режим доступу : [//www.institute.gorshenin.ua/news/1033_ukraina-intellektualniy_pirat_1_v.html](http://www.institute.gorshenin.ua/news/1033_ukraina-intellektualniy_pirat_1_v.html)
6. Доступ к публичной информации на Украине тянет на троечку. – Режим доступу : [//www.svobodainfo.org/ru/print/2742](http://www.svobodainfo.org/ru/print/2742)

~~~~~ * * * ~~~~~